
Karl Marx
Marginalien zu Ferdinand Domela Nieuwenhuis:
Karl Marx. Kapitaal en Arbeid

Ferdinand Domela Nieuwenhuis:
Karl Marx. Kapitaal en Arbeid.

'S Gravenhage 1881.

HOOFDSTUK I.

De waar.

► steht im Text „Gesellschaften, in welchen kapitalistische Produktionsweise vorherrscht,“ p. 9

De rijkdom der maatschappij ► vertoont zich als een zeer groote verzameling waren, waarvan de enkele waar de grondvorm is. Wat de cel is in de plantenwereld, dat is de waar in de sociologie. ♦

Wat is een waar?

Een voorwerp, dat op eenigerlei manier voldoet aan de menselijke behoeften.

Nu kan elk voorwerp door verschillende eigenschappen op verschillende manier nuttig zijn. De nuttigheid van een voorwerp geeft er *gebruikswaarde* aan. Maar deze waarde wordt pas werkelijkheid in het gebruik (konsumtie)

Ruilwaarde is de verhouding, ♦ waarin nuttige voorwerpen tot elkan- der staan.

♦ „Der Tauschwerth erscheint zunächst als das *quantitative Verhältniss*, worin sich *Gebrauchswerthe einer Art* gegen *Gebrauchswerthe andrer Art* austauschen“ cf. C (p. 11)

Nu kan iets gebruikswaarde hebben, zonder iets waard te zijn, dus zonder ruilwaarde, bij voorbeeld: lucht, onbebouwde grond, enz. Om iets tot een waar te maken, moet het niet alleen gebruikswaarde hebben maar gebruikswaarde *voor anderen*, dus maatschappelijke gebruikswaarde.

De mensch vindt de grondstoffen, hij maakt ze niet. Wat hij doet, is het veranderen van de vormen der stoffen, het bewerken ervan. Zoo is de arbeid niet de eenige bron van de geproduceerde gebruikswaarde,

♦ not in the
sociology

I)

II⁺

*Hochachtungsvoll
von F. Domela Nieuwenhuis*

KARL MARX.

KAPITAAL EN ARBEID

BEWERKT DOOR

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

GEDRUKT BIJ LIEBERS & CO, 'S HAGE.

van den stoffelijken rijkdom, neen «arbeid is de vader en de aarde de moeder ervan» (Petty).

Er bestaat dus onderscheid tussschen de waarde van een voorwerp, voor zooverre het dient *tot gebruik* en de waarde van hetzelfde voorwerp, voor zooverre het dient *om te ruilen*.

Vroeger werd de waar niet vervaardigd om te ruilen maar alleen voor zoover zij noodig was voor eigen

2

gebruik. Wat dan over was, werd verruild. Zoo geschiedt het nog wel bij kleine boeren. Nu echter produceert men om het produkt te verruilen.

Om ruilwaarde te bezitten moet een waar gebruikswaarde hebben en men noemt alleen voorwerpen, die gebruikswaarde hebben, waren. Toch is niet alles waar wat gebruikswaarde heeft, b. v. licht, zonnescijn, een slok water uit een bron. Dit wordt pas een waar, als er arbeid vereischt wordt om het te verkrijgen. Bij de natuurlijke gebruikswaarde komt dus arbeid en deze maakt het tot waar, geeft het ruilwaarde.

Ruilwaarde onderstelt dus gebruikswaarde, anders wordt er niet naar gevraagd.

Gebruikswaarde zonder arbeid heeft geen ruilwaarde.

Dus arbeid is de noodzakelijke voorwaarde, om aan een voorwerp ruilwaarde te geven.

Hoe wordt nu de ruilwaarde bepaald?

We willen dit duidelijk maken door een voorbeeld en laten daartoe het geld buiten rekening. Wij nemen dus aan een toestand, waarin waren geruild worden tegen waren.

Een wever heeft 20 ellen linnen geweven, die hij zelf niet gebruikt. Een kleermaker heeft een jas gemaakt, die hij zelf niet nodig heeft. Nu heeft de wever een jas noodig en de kleermaker 20 el linnen, zij ruilen met elkaar in de onderstelling dat 20 el linnen evenveel waard zijn als een jas.

Zoo doet de wever met andere zaken ook, hij ruilt 20 el linnen voor een tafel, weer 20 el voor 100 pond brood, nog eens 20 el voor 40 dekaliter kolen, nog eens 20 el voor een bijbel.

Wij krijgen op deze wijze:

20 el linnen = 1 jas.

20 " " = 1 tafel.

20 " " = 100 pond brood.

20 " " = 40 dekaliter kolen.

20 " " = 1 bijbel.

Deze voorwerpen zijn onderling zeer verschillend,

3

maar allen vertegenwoordigen zij nuttigen arbeid, verbonden aan grondstoffen. Deze verbinding maakt $\dagger$ hetruilen mogelijk, want niemand ruilt jas tegen jas, linnen tegen linnen.

$\dagger$ „Wären jene Dinge nicht qualitativ verschiedne Gebrauchswerthe und daher Producte qualitativ verschiedner Arbeiten, so könnten sie sich überhaupt als Waaren

nicht gegenübertreten. Rock tauscht sich nicht aus gegen Rock, derselbe Gebrauchswerth nicht gegen denselben Gebrauchswerth.“ (p. 16)

Als wij die waren onderzocken, dan vinden we dat in het linnen wevers-
arbeid steekt, waarin de vlas, op het land geteeld, veranderd is; in de jas
kleermakers werk, laken en wol, wat wederom een natuurprodukt is, door
den arbeid der landbouwers gekweekt; in de tafel meubelmakerswerk,
houthakkerswerk en hout; in het brood bakkerswerk, molenaarswerk en
tarwe of rogge; in de kolen mijnwerkerswerk; in den bijbel papier-
makers-, zettters-, drukkers-, boekbinders- en schrijverswerk.

In dien verschillende arbeid is het eenige gemeenschappelijke, dat
in allen menschelijke arbeidskracht schuilt. De gezonde mensch kan door
onderricht en oefening al dien arbeid leeren, hoe eenvoudiger hoe snel-
ler en hoe moeilijker hoe langzamer. In allen steekt dus een zekere hoe-
veelheid algemeen menschenlijken arbeid en dus deze bepaalt de ruil-
waarde van die zeer verschillende voorwerpen. Maar niet alleen ruil-
waarde in 't algemeen, neen een even groote hoeveelheid ruilwaarde
zit in die allen. Nu wordt de arbeid gemeten naar den tijd dien de mensch
er voor noodig heeft, wij kunnen dus bepalen hoeveel uren weversarbeid,
kleermakerswerk, landbouwerswerk er insteekt. Alle arbeid is niet gelijk,
in elk uur arbeid steekt nog een deel van den tijd, benoodigd om zijn werk
te leeren. Een schrijver heeft zooveel voorbereiding en leertijd meer
noodig dan een meubelmaker en in de weinige uren, die hij noodig heeft
om machinaal een boek neer te schrijven, zitten al die uren van vroegere
studie, zoodat één uur schrijversarbeid misschien wel 10 uren algemeen
menschenlijken arbeid vertegenwoordigen.

Zoo is de ruilwaarde de algemeen menschenlijke arbeid, die in de waar
zit, gemeten naar den tijd. En dit is niet de tijd, door dezen of genen
benoodigd tot het vervaardigen van een voorwerp, maar de tijd, in door-
snede noodzakelijk voor het maken der waar.

Nemen we bijv. het handwerk en de machine. Niet de tijd, benoodigd
om met de hand te weven wordt aangenomen, maar de tijd in doorsnede
benoodigd tot de vervaardiging. Door de invoering van machines is de
waarde der produkten vermindert, zoodanig dat de produktie door han-
denarbeid veelal niet meer kan bestaan.

**Der Werth des Products fällt daher Zeit, die gesellschaftlich zur Herstellung nöthig
durch die Maschine verringert; die Zeit, die der Handarbeiter braucht etc. (cf.
p. 14)**

Men kan dus zeggen, dat de schatting, de waarde der voorwerpen
bepaald wordt door den algemeen menschenlijken arbeid voor de ver-
vaardiging er van benoodigd.

Dat alle waarde zich oplost in den arbeidstijd, die vereischt wordt voor
de vervaardiging van een produkt — de grondslag van de geheele ekono-
mie — dat zien velen niet in. Zij verwisselen het arbeidsquantum (de prijs
dien de vervaardiging van een voorwerp kost) en het arbeidsloon, zonder
te begrijpen dat dan de rente der kapitalisten en het profijt van het kapi-
taal zouden wegvallen.

**Verausgabung
menschlicher
Arbeitskraft,
ist menschliche
Arbeit
schlechthin,
einfache Durch-
schnittsarbeit.**

*Termin
der
2. Ausg.*

**gesellschaftlich
nothwendige Ar-
beitszeit — die
im Durchschnitt
nöthige**

+ vol in de zoover

al het land, gulleffen, in welken kapitalen
produktie meer voortbrengt

249

HOOFDSTUK I.

De waar.

De rijkdom der maatschappij vertoont zich als een
zeer groote verzameling waren, waarvan de enkele
waar de grondvorm is. Wat de cel is in de planten-
wereld, dat is de waar in de sociologie.

Wat is een waar?

Een voorwerp, dat op eenigerlei manier voldoet aan
de menschenlijke behoeften.

Nu kan elk voorwerp door verschillende eigenschappen
op verschillende manier nuttig zijn. De nuttigheid van
een voorwerp geeft er gebruikswaarde aan. Maar deze
waarde wordt pas werkelijkheid in het gebruik (konsumtie)

Ruilwaarde is de verhouding, waarin nuttige voor-
werpen tot elkander staan.

Nu kan iets gebruikswaarde hebben, zonder iets waard
te zijn, dus zonder ruilwaarde, bij voorbeeld: lucht, onbe-
bouwde grond, enz. Om iets tot een waar te maken, moet
het niet alleen gebruikswaarde hebben maar gebruikswaarde
voor anderen, dus maatschappelijke gebruikswaarde.

De mensch vindt de grondstoffen, hij maakt ze niet.
Wat hij doet, is het veranderen van de vormen der
stoffen, het bewerken ervan. Zoo is de arbeid niet de
eenige bron van de geproduceerde gebruikswaarde, van
den stoffelijken rijkdom, neen arbeid is de vader en de
aarde de moeder ervan" (Petty).

Er bestaat dus onderscheid tusschen de waarde van
een voorwerp, voor zooverre het dient tot gebruik en
de waarde van hetzelfde voorwerp, voor zooverre het
dient om te ruilen.

Vroeger werd de waar niet vervaardigd om te ruilen
maar alleen voor zoover zij noodig was voor eigen

T. de Smeetschilde voortland...
van de Smeetschilde voortland...
van de Smeetschilde voortland...

Marginalien von Marx auf Seite 1 des Buches
„Karl Marx. Kapitaal en Arbeid“ von F. Domela Nieuwenhuis

4

Men kan dus zeggen, dat de schatting, de waarde der voorwerpen bepaald wordt door den algemeen menschelijken arbeid voor de vervaardiging er van benoodigd.

[Faint handwritten notes]

ms. 6029

X

De waarde van een waar bestaat in den algemeen
menschenlijken, maatschappelijk noodzakelijken arbeid,

Wij nemen als voorbeeld een geneesheer, die mij den dienst bewijst mijn gezondheid te herstellen. De tijd van zijn bezoek is zeer kort en die tijd is maatstaf der waarde van den geleverden dienst. In zeker opzicht arbeidt hij bij stukloon. Om geneesheer te kunnen worden, is een lange tijd van studie noodig, deze zit

Marginalien von Marx auf Seite 4 des Buches
„Karl Marx. Kapitaal en Arbeid“ von F. Domela Nieuwenhuis

Bastiat komt aan met zijn leer der diensten en noemt «de waarde de verhouding tusschen twee gewisselde diensten». Toch werpt deze de stelling niet omver, dat arbeid de bron en de maatstaf is van de waarde der dingen. We willen zien in welke verhouding van waarde de diensten staan tot de produktie der waren.

De waarde van een waar bestaat in den algemeen menschelijken, maatschappelijk noodzakelijken arbeid, gemeten in tijd. Verandert een waar door nieuwen arbeid of door verplaatsing, dan komt er zooveel nieuwe arbeid bij als zij algemeen menschelijken, maatschappelijk noodzakelijken arbeid, gemeten in tijd, in zich heeft opgenomen. Is dat met de waarde van den geleverden dienst anders?

✦ Allgemein oder abstract menschliche Arbeit Verausgabung menschlicher Arbeitskraft im physiologischen Sinn und in dieser Eigenschaft gleicher menschlicher Arbeit oder abstract menschlicher Arbeit bildet sie den Waarenwerth. (21 p.)

Wij nemen als voorbeeld een geneesheer, die mij den dienst bewijst mijn gezondheid te herstellen. De tijd van zijn bezoek is zeer kort en die tijd is maatstaf der waarde van den geleverden dienst. In zeker opzicht werkt hij bij stukloon. Om geneesheer te kunnen worden, is een lange tijd van studie noodig, deze zit

in den arbeid door hem verricht, er is dus een grooter hoeveelheid van den tijd, vroeger voor de studie benoodigd, in zijn werk dan in dat van den handwerker. Daarom in één uur geneesheerswerk is een groot aantal uren algemeen menschelijken arbeid en de waarde van zijn dienst is dus de daarbij aangewende algemeen menschelijke arbeid, gemeten in tijd. Was er maar één universiteit in Europa, dan zou het bezoek van den geneesheer veel duurder zijn, omdat er meer algemeen menschelijke arbeid school in zijn dienst. Vandaar dat geneesheeren, in minder beschaafde landen geroepen, zooveel meer verdienen, omdat in de studie van den geneesheer meer maatschappelijk noodzakelijke tijd voor allen die daar wonen steekt dan bij ons.

Nu is het natuurlijk niet mogelijk om nauwkeurig aan te geven, hoeveel algemeen menschelijke arbeid er schuilt in eenigen hooger staanden arbeid, maar de maatstaf daartoe zal te zijner tijd wel aangegeven worden. We zijn nu nog lang zoo ver niet.

Nog een voorbeeld.

Iemand wil een bericht zenden aan een vriend, schrijft een brief en zendt een bode. De dienst door dezen bewezen, is niet meer dan de tijd, benoodigd voor dien tocht en dus de waarde van den dienst bestaat in den algemeen menschelijken arbeid, noodig voor het verleenen van den dienst, gemeten in tijd. Woont die vriend nu ver weg, dan zend ik geen bode maar gebruik de post. Daarvoor betaal ik een kleinigheid, 5 cents door het geheele land, duizendmaal minder dan als ik daarvoor een bode moest bekostigen. Door een verstandige regeling van het postwezen worden millioenen brieven gezamenlijk verzonden, het transport wordt door een aantal menschen bezorgd, en de waarde van den dienst door de post verleend, bestaat in den arbeid van alle postbeambten. De enkele

cf. vorhin p. 3 ✦

Also ganz use-
less thrash ?

??

neu in
2. Aufl.

brief is dus een klein gedeelte der gezamentlijke waarde, niet de werkelijke tijd noodig tot bezorging van een brief, maar de door den stand van ontwikkeling maatschappelijk noodzake-

6

5 lijke, algemeen menselijke arbeid gemeten in tijd.

Zoo blijft de bepaling van de waarde der waar dezelfde, ook bij onderscheiding tusschen de produktie van waren en het verleenen van zoogenaamde diensten.

10 Verleenen de kapitalisten nu diensten — en dat doen ze door de bepaling *waten hoe* geproduceerd zal worden, al is de tijd daarvoor benodigd meestal zeer klein, zoo als bij het knippen van coupons, het plaatsen van geld op hypotheek enz., bij een verstandige regeling der produktie overeenkomstig de behoeften der verbruikers zal die dienst veel verminderd worden en dus de dienst der kapitalisten, die nu misschien bestaat in een uur arbeids zal dan worden teruggebracht op bijna niets. We spreken hier
15 van kapitalisten die alleen met hun geld werken, maar zelve niet meedoen.

HOOFDSTUK II.

Het geld.

20 [...]

8

Oorspronkelijk had die ruil plaats, om te voorzien in eenige behoefte, maar door de circulatie van waaren, het ruilverkeer door middel van geld heeft dit een gansch ander aanzien aangenomen.

25 De wever, die 20 el linnen, zijn arbeidsprodukt, ruilde tegen een jas,
krijgt nu 20 gulden en daarvoor koopt hij een jas. Het resultaat is hetzelfde
en of hij nu het geld bezeten heeft verandert niets aan den ruil. Hij geeft
waren, krijgt daarvoor geld, geeft dat geld weg en krijgt daarvoor waren.
De waar is dus het begin en het einde van den ruil. Men verkoopt waren,
30 om meer waren in te kopen.

Maar in het handelsverkeer is het anders. De koopman koopt met het doel om te verkopen. Hij geeft geld, krijgt daarvoor waren, geeft dezen weer weg en krijgt weer geld. De formule van straks is dus juist omgekeerd, aldus:

35 geld—waar—geld
G. — W. — G.

Nu is dus niet het geld de middelaar, maar de waar en hiermede is dus alles ten onderste boven gekeerd.

[...]

40 9

Het gevolg van de circulatie der waren is het uitzweeten van geld.

♣ p. 94 „Kapital“, wo die Sache ganz andren Sinn hat und vor der Circulation G-W-G vorkommt.

Zoo is ter bevordering van de warencirculatie het geld circulatiemiddel. Als zoodanig wordt het gemunt. Het aanmunten heeft de staat op zich genomen. Eigentlich heeft het muntstuk een symbolische waarde door den stempel, die erop is afgedrukt, daar het metaalgehalte er willekeurig overeenkomstig de wet op is afgedrukt. Ook stempelt men dingen zonder waarde namelijk: papieren geld tot waarde hebbende. Dezen hebben niets dan een symbolische waarde.
[...]

p. 104 cf.
waarde hier
absurd

10

10 Er zijn dus als 't ware reservoirs, verzamelplaatsen noodig, waarheen het geld uit den omloop heenvloeit en wederom in omloop gebracht wordt. Dit zijn de *banken*. In den handel is het geld meestal reken-geld en geen betaalmiddel. Op papier wordt het meeste afgedaan en zoo verrekenen de verschillende personen, die nu eens koopen en 15 dan verkoopen met elkander. Alleen het verschil wordt van tijd tot tijd met eigenlijk geld verrekend. Is er nu storting in dezen omloop, dan noemt men dat een geldkrisis, die zich hierin openbaart, dat ieder werkelijk geld wil hebben en niemand gediend is van die denkbeeldige papieren waarde.
20 [...]

✦ p. 119, 20/
Capital 119, 120
wieder ganz
verballhornt

HOOFDSTUK III.

De verandering van geld in kapitaal.

[...]

11

25 Bij het handelskapitaal treedt het koopen om duurder te verkoopen het duidelijkste op den voorgrond, maar het industriele kapitaal heeft dezelfde neiging. Waardoor ontstaat de meerdere waarde der waar? Omdat de kapitalisten hun waren boven de eigentlijke waarde verkoopen. Is dat 30 wel zoo? Neen want de kapitalisten die verkoopen, moeten ook koopen dus boven de eigentlijke waarde en zoo zou de winst op 't eene door het verkoopen, gedelgd worden door het koopen. De waarde vermeerderd niet. ✦

✦ cf. Circula-
tion p. 148

✦ This the case when they exchange equivalents, but now suppose that they do not exchange equivalents, that one overreach the other

35 Als een kapitalist b. v. koren van 40 gulden waarde verruult tegen wijn ter waarde van f 50.—, dan wint hij f 10,— maar de waarde van beide artikelen, koren en wijn blijft 90 gulden zoowel vóór als na den koop. De waarde vermeerderd niet door koop en verkoop. ✦ Als een koopman uit f 100 door omzet van zijn artikel, koffie, suiker of wat ook 110 gulden heeft gemaakt, 40 dan brengt elke gulden hem f 1,10. Gaat de koopman nu inkoopen, dan heeft hij 110 gulden te besteden en die nieuwe 10 gulden brengen even-goed voordeel aan als de oorspronkelijke 100 gulden. Zoo krijgt men rente op rente. Bij geldzaken noemt men dit woekerwinst en toch is het eigentlijk, ofschoon in bedekten vorm bij warenhandel hetzelfde, want in den

grond der zaak is het onverschillig of de waar, waarin men handelt, koffie dan wel geld is. Toch is het bij het eene verboden en bij het andere toegestaan als wettige winst.

[...]

5 12

Is de ruilwaarde, gelijk wij zagen, bepaald door den algemeen menschenlijken, maatschappelijk noodzakelijken arbeid, noodig tot ver-
vaardiging der waar, gemeten in tijd, dan kan elk bezitter van waren
nieuwe waarde er aan toevoegen door zijn arbeid, bv. door uit het linnen
hemden te maken, maar dan wordt er zooveel nieuwe waarde bij gegeven
als er nieuwe arbeid in de waar steekt. De hoogere prijs zal dit ook da-
delijk weergeven. Wie $\star$ dus meer waarde neemt, dan hij geeft, hij
neemt de opbrengst van vreemden arbeid, daar waarde alleen bestaat in
den arbeid.

15 13

[...]

Wie het kapitaal beschouwt als het sparen van een deel van het in-
komen, begaat een groote fout, daar inkomen voortkomt uit het kapitaal
en dus hij vat het kapitaal

20 14

op als een deel van zich zelf. Met zulke verklaringen is men al heel weinig
gebaat. Buitendien inkomen moet eerst verdiend worden, voordat men er
van kan wegleggen en dat geschiedt door arbeid. Marx noemt alleen die
goederen kapitaal, die aangewend worden om de waar arbeidskracht te
waarde te maken en het dus den bezitter mogelijk maken de volle ruil-
waarde der waar arbeidskracht in loon te betalen en door gebruik maken
der gebruikswaarde dezer waar werkelijke meerwaarde, nieuwe waarde
te maken en als eigendom te behouden.

[...]

30 55

HOOFDSTUK XI.

Het arbeidsloon.

[...]

59

35 Voor den arbeider, die voor 12 uur arbeid het waardeprodukt van 6 uren
arbeids levert ter waarde van 2 gulden, zijn die twee gulden $\star$ dus
zijn arbeid van 12 uren, het koopmiddel. ■

Al wisselt de waarde zijner arbeidskracht daarboven of daaronder,
hij levert steeds 12 uren arbeid. Elke wisseling in de grootte van het
equivalent, dat hij verkrijgt, schijnt hem noodzakelijk een wisseling in
de waarde of prijs tegen 12 arbeidsuren.

[...]

erhält, nicht liefert
 $\star$ *ist dus etc.*
■ *van di*
twee Gulden

61

Hetzelfde geldt van de inkomsten van het arbeiders gezin, zoodra de geleverde hoeveelheid arbeid van het hoofd des gezins vermeerderd wordt door den arbeid van de andere leden des gezins. Algemeene wet is: is de hoeveelheid arbeid per dag of week gegeven, dan hangt het loon van dag of week af van den arbeid en deze wisselt óf met de waarde der arbeidskracht óf met de afwijkingen van haar prijs en haar waarde. Is daarentegen de prijs van den arbeid gegeven, dan hangt het dag-of weekloon af van de hoeveelheid dag-of weekarbeid.

✦ von dem Preis der Arbeit

- 10 De inhoudseenheid van het tijdloon, de prijs van het arbeidsuur, is het quotient van de dagwaarde der arbeidskracht, gedeeld door het aantal uren van den gewonen arbeidsdag. Bedraagt die dag 12 uren, de dagwaarde der arbeidskracht $f 1 50$, het waardeprodukt van 6 uren, dan is de prijs van het uur $12\frac{1}{2}$ cent ✦ zijn waardeprodukt 25 cent.
- 15 Arbeidt hij minder dan 12 uren per dag, bv. 6 of 8 uur, dan krijgt hij bij dien prijs van den arbeid 75 cts. of $f 1$ per dag.

[...]

62

- 20 Uit de wet: «bij gegeven arbeidsprijs hangt het dagof weekloon af van de hoeveelheid geleverden arbeid», volgt dat hoe langer de arbeidsprijs is hoe grooter de hoeveelheid arbeid of hoe langer de arbeidsdag moet zijn, om aan den arbeider ook maar een schamel loon te verzekeren. De laagte van arbeidsprijs werkt hier als

— laager

63

- 25 spoorslag tot verlenging van arbeidstijd. Omgekeerd doet verlenging van arbeidstijd den arbeidsprijs dalen en dus het dag of weekloon.

[...]

Dat dit zoo is, geven zij zelven toe door het uur boven den gewonen arbeidsdag meer te betalen.

- 30 [...]

66

De loonen in de verschillende landen loopen nog al uiteen. Dit hangt af van de kosten der eerste levensbehoeften, waarde der arbeidskracht, enz. Laag loon drukt een hooger arbeidsprijs uit en hoog loon een lageren. «Als de loonen laag zijn, is het werk dum.» ✦

- 35 ✦ cf. p. 584 2. Ausgabe des „Capital“, woher dieser Satz aus seinem Zusammenhang gerissen und daher völlig unverständlich hier erscheint.

[...]

67

- 40

HOOFDSTUK XII.

De opeenhooping van kapitaal.

[...]

68

Tusschen kapitalist en arbeider heeft de volgende

69

5 schikking plaats : de kapitalist verruult een deel van zijn kapitaal, het variabele, voor arbeidskracht, die hij als levende kracht inlijft bij zijn doode produktiemiddelen. Aan den anderen kant geeft de arbeider het geld, ingeruild voor zijn arbeidskracht, uit in levensmiddelen om zich te onderhouden. Dat is zijn persoonlijke konsumtie, terwijl het arbeidsproces, waarin hij produktiemiddelen konsumeert en daardoor in produkten verandert, zijn produktieve konsumtie en gelijktijdig de konsumtie zijner arbeidskracht door den kapitalist vormt. Die tweeërlei konsumtie is verschillend, bij de eene behoort hij als arbeidskracht aan het kapitaal en is ingelijfd in het produktieproces, bij de andere behoort hij zichzelf. Zijn individueele konsumtie is een aanhangsel van het produktieproces, want
10 evenals de machine kolen en water, het rad olie noodig heeft, evenzoo neemt de arbeider levensmiddelen tot zich, om zijn arbeidskracht aan den gang te houden. Zijn konsumtiemiddelen zijn niet anders dan *konsumtiemiddelen van een produktiemiddel*. Even noodzakelijk als de konsumtie van een lastdier is, even noodzakelijk is het onderhoud en de reproductie der arbeidersklasse dus een voorwaarde voor de reproductie van het kapitaal. Het sterkst komt dit uit in een voorbeeld door Liebig aangehaald, waar de kapitalisten de arbeiders dwingen in de soort van spijs. Hij verhaalt hoe de lastdragers in Zuid-Amerika, die het zwaarste werk
15 ter wereld verrichten, namelijk om een last erts van 180 tot 200 pond gewicht, op hun schouders uit een diepte van 450 voet boven te brengen, leven van boonen en brood.

[...]

De arbeidskracht is dus een produktiemiddel. De kapitalist wendt haar produktief aan, terwijl hij den arbeider de produktiemiddelen door zijn
20 arbeid produktief laat verteeren. De levensmiddelen, die hij gebruikt,

70

zetten zich om in spieren, zenuwen, beenderen, hersenen. De individueele konsumtie der arbeidersklasse is dus een terugkeer van levensmiddelen, die door het kapitaal kan worden geëxploiteerd.

35 [...]

!?